

Spanyolország, 1937.

Fortepan

===== Varga Krisztián =====

/// Magyar anarchisták a spanyol polgárháborúban, 1936–1939

2. rész

== Forradalmárok és antifasiszták

Az 1937. február elején létrejött Barcelonai Magyar Antifasiszták Egyesületének célja „a bevándorolt és menekült magyar ajkúaknak a fasizmus elleni harcban való tömörítése, segítése és a Spanyolországban harcoló magyar miliciánusok erkölcsi és kulturális támogatása” lett. Az egyesület alapszabálya leszögezi, hogy a szervezet „tagja lehet minden magyar nyelvű antifasiszta, fronton harcoló vagy átutazó magyar miliciánus, aki az Egyesület alapszabályainak aláveti magát és antifasiszta volta ellen semmilyen bizonyíték nem merül fel”.¹ Az egyesület vezetőségét az évenként ülésező közgyűlés közvetlen szavazással, egy évre szóló mandátummal választotta meg, taggyűlést viszont legalább háromhavonta tartottak.² A vezetőség hetente egyszer ülésezett és pártparitásos alapon működött. Az elnököt a PSUC (*Partit Socialista Unificat de Catalunya, Katalónia Egyesült Szocialista Pártja*) delegálta a kommunistákkal szimpatizáló szociáldemokrata Gergely Imre személyében, aki a *Népszava* barcelonai tudósítója is volt egyben. A titkári tisztséget a „cenetista” (CNT – *Confederación Nacional del Trabajo*, Országos Munkakonföderáció aktivistája) Partos Pál kapta meg. Az UGT-hez (*Union General de Trabajadores, Általános Munkásszövetség*) kerültek a jegyzői feladatok. Ezt a megbízatást a Kommunisták Magyarországi Pártjából (KMP) többször kizárt (és többször felvett) Haraszi István látta el, aki 1934-ben érkezett Barcelonába. Az egyesület ügyeinek ellenőrzését pedig Krausz Ernő, a FAI (*Federación Anarquista de Ibérica, Ibériai Anarchista Szövetség*) küldöttje látta el.³ Gergelyt

1 == IISH PE-41.A.1 A Barcelonai Magyar Antifasiszták Egyesületének alapszabálya, d. n. 31.

2 == Uo. 31–32.

3 == Uo. Magyar Antifasiszta Egyesület vezetőségi ülésének jegyzőkönyve 1937. február 19. 7.

később a PSUC részéről Bruck Antal, míg Harasztit az „ugetista” (UGT-tag) Bienstock Béla váltotta fel.⁴

A közösség életére a kezdetektől rányomta bélyegét a Spanyol Köztársaság belpolitika vizsgálója. Személyeskedésektől sem mentes konfliktusok jellemezték a vezetőségi üléseket, amelyeket a CNT–FAI és a PSUC–UGT közötti politikai törésvonalak határoztak meg.⁵ Az egyesület ettől függetlenül igen aktív közéleti tevékenységet folytatott, és számos kulturális és politikai rendezvény lebonyolításában vállalt főszerepet. 1937 februárjától hetente egy alkalommal előadást tartottak a spanyol háború aktuális kérdéseiről. 1937. március 7-től, ugyancsak heti egy napon, nagyszabású előadás-sorozat keretében több nyelven emlékeztek meg az 1919-es magyarországi Tanácsköztársaság, valamint az 1848-as magyar és nemzetközi forradalmi események évfordulóiról.⁶ Az emlékülésekkel egybekötött ünnepségekre a spanyol és katalán szervezetek tagjai mellett meghívták a német, a francia és az olasz nyelvű testvér csoportok delegáltjait is.⁷

Mint említettem, a külföldi önkéntesek nyelvek alapján szerveződtek. Ez a rendezőelv a barcelonai magyar egyesület munkáját is meghatározta, hisz a propagandaanyagok a magyar nemzetiségű önkénteseken túl minden magyarul beszélő vagy olvasó munkáshoz szóltak. Ennek megfelelően a Magyar Antifasiszta Egyesület saját magyar nyelvű újságot adott ki *Az Antifasiszta* néven. A lap 1937. február 4-étől hetente kétszer jelent meg, és jórészt a hivatalos, „egységfrontos” politikai irányvonalat követte.⁸ Mind stílusában, mind pedig politikai hangvételében némiképp eltért ettől a CNT sajtóorgánumának, a *Frente Libertariónak* a magyar nyelvű kiadása. A lap, mint minden frontújság, az egyszerű katonákat célozta meg, a maga kötetlenebb, a hátországnak szánt hivatalos bikkfanyelvet mellőző stílusában, és vitába szállt a szocialista-kommunista pártok álláspontjával, miközben bátran kiállt a spanyol forradalom létjogosultsága és az anarchizmus hitvallása mellett.⁹

„*De mit szólsz a spanyol földi anarchistákhoz?*” – kérdi az újság magyar cikkírója az „egységfontos vonalat” képviselő vitapartnerétől. „*Milliónyi anarchista él és dolgozik és verekszik a nép igazáért Katalóniában. Százezernyi az ország többi részén. Hát persze te, aki a magad különös patentírozott módján csinálsz a pecsétviaszokat, hát*

4 = = Uo. Magyar Antifasiszta Egyesület vezetőségi ülésének jegyzőkönyve 1937. február 24. 6.

5 = = Uo. A CNT–FAI Magyar-nyelvű Szekciójának levele Bruck elvtárshoz, 1937. március 14. 4. Harasztit és Krausz ezeken az üléseken többször „összezőrdültek”.

6 = = Uo. Magyar Antifasiszta Egyesület vezetőségi ülésének jegyzőkönyve 1937. február 24. 6.

7 = = Uo. Magyar Antifasiszta Egyesület vezetőségi ülésének jegyzőkönyve 1937. február 19. 7., és a Nemzetközi Munkásszövetség, valamint a német anarchoszindikalisták emigráns szervezetének spanyol nyelvű válaszelevele, 1937. március 15. 29.

8 = = IISH PE-41A.3 *Az Antifasiszta*, 1937. február 4. 1–5.

9 = = IISH PE-41A.5 *Frente Libertario*, 1937. április 4. 1–6.

persze az elmaradt spanyol nép még nem tudja, hol s mint...Még nem elég felvilágosodottak. Igaz. Ezért bátorkodtak a fel nem világosultak július 19-én egy kis forradalmat csinálni. Ezért lehet ma itt forradalomról beszélni, míg az igen felvilágosodott, német szervezett 10 millióknál nácizmusról, gyilkos börtönrendszerről beszélhetünk. Magyar szocialista lapban olvastam nemrég egy cikket arról, hogy az anarchizmus a spanyol forradalom gyermekbetegsége. Úgy, ahogy Lenin szerint a baloldaliság a kommunizmus gyermekbetegsége. Nagyon felülről nézed a mókát, testvér! Mi nem felülről nézzük, de nem is felülről csináljuk a forradalmat. Mi csak baloldali vagy jobboldali gutaütést ismerünk, de a szocializmus útját egyenesnek látjuk. Nem felülről, hanem alulról kell építeni. Nem a diktatúra, hanem a föderáció jelszavával. Nem politikai pártokkal, hanem a munkásság forradalmi szervezeteivel, szakszervezeteivel, föderációival. Egyesek akcióival. Mink nem hiszünk abban, hogy a diktatúra átmeneti állapot. Mink még nem láttunk olyan diktátort, aki a széles körű demokrácia megvalósításával önként lemondott volna vagy le akarna mondani. Mi még nem láttunk diktátort, aki egész osztályt képviselt volna. Mi csak olyan diktátorokat láttunk, akik egy párt kisebb-nagyobb klikkjét képviselték.”¹⁰

Az iratok tanúsága szerint az antifasiszta egyesületen belül megmaradt a magyar anarchista csoport politikai autonómiája. Ezt nemcsak Partos Pál politikai szerepvállalása, CNT-FAI-hoz fűződő viszonya támasztja alá, hanem a *Frente Libertario* cikkei, egyéb magyar nyelvű szindikalista propagandakiadványok¹¹ és azok a magyarul hallható rádióadások is, amelyeket a *Radio CNT-FAI* minden héten pénteken egy meghatározott időpontban sugárzott Spanyolország, valamint Franciaország és Belgium magyar ajkú munkásainak. A CNT-FAI Külföldi Propaganda Osztálya által működtetett rádióadások a hét minden napján, háromórás időtartamban, több nyelven szólaltak meg.¹² Ennek a programnak volt a része a magyar nyelvű adás is. A műsorok a „népfrontosodó”, de még mindig jelentős forradalmi potenciállal rendelkező *movimiento libertario* politikai üzeneteit, az antifasiszta harc és a társadalmi forradalom győzelmébe vetett hitet közvetítették világszerte. A rádióadásokat Magyarországon is lehetett fogni.¹³

A CNT-FAI-nak létezett tehát magyar nyelvű politikai, kulturális és propaganda-feladatokat ellátó részlege. De vajon harcoltak-e magyar milicisták az anarchisták hadoszlopaiban? A válasz az, hogy igen, csak hogy nagyon kevesen, és különböző harcmezőkön szétszóródva. A CNT-FAI nem hozott létre a Nemzetközi Brigádokhoz hasonló, külön parancsnokság alatt álló internacionalista dandárokat, és

10 = = Uo. 1.

11 = = IISH PE-42C.1 Magyar nyelvű munkavédelmi naptárak, 1937. március-április. 30-31.

12 = = Nelles, 1976: 8.

13 = = IISH PE-41A.1 „Minden ország munkásságához!” A CNT – FAI – FIJL [*Federación Ibérica de Juventudes Libertarias*, Ibériai Anarchista Ifjúsági Szövetség] magyar nyelvű rádióközleménye 1937. május 1-je alkalmából. 61-63. Magyar nyelvű rádióadást a PSUC rövidhullámú adója is sugárzott. Gergely, 1977: 143.

– mint arról már az előző részben szó esett – nem támogatta külföldi szimpatizánsainak spanyolországi útját sem.¹⁴ Ettől függetlenül több száz harcolni vágyó „idegenlégiós” érkezett a forradalom megsegítésére, akiknek a túlnyomó többségét (köztük jó néhány *milicianát*, azaz női önkéntest) két hadoszlopba osztották be. Az egyik az Ascaso Hadoszlop volt, mely nevét az 1936. júliusi barcelonai harcokban elesett anarchista militánsról, Francisco Ascasóról kapta. A másik hadoszlopot a spanyol forradalom leghíresebb anarchista parancsnokáról, Buenaventura Durrutiról nevezték el. Mindkét alakulat fontos szerepet játszott a népi milíciák 1936. augusztus–szeptemberi katalóniai és aragóniai offenzívájában, amely az egyetlen sikeres, nagy területi nyereséggel járó hadmozdulata volt a köztársaságnak a háború három éve alatt.¹⁵

A több ezer fős Ascaso és Durruti Hadoszlopokban egy zászlóalj nagyságú katonai egységbe vonták össze a külföldi önkénteseket. Az Ascaso Hadoszlopban ez az alakulat az Olasz Hadoszlop (*Columna Italia*, később Halálzászlóalj, *Batallón de la Muerte*) volt, amely Huesca alatt harcolt, és kezdetben egy századnyi olasz nyelvű önkéntes tartozott hozzá. Később zászlóaljjá bővítették, és más nyelvterületekről származókat is felvettek a soraiba.¹⁶ A forradalom kitörése óta az Ascaso Hadoszlop 2. zászlóaljának tagja volt Marosi Lajos, míg az 1936. szeptemberében Franciaországból érkezett Edmond Gorstly (Gorstly Ödön) és Jean Jusztusz (Jusztusz János) az olaszok géppuskás szakaszának beosztottjai lettek.¹⁷

A Durruti Hadoszlop Nemzetközi Csoportját (*Grupo Internacional de la Columna Durruti*) francia anarchisták alapították 1936. augusztusában. Az egységet 1937. tavaszán Nemzetközi Rohamzászlóaljjá (*Batallón de la Choque Internacional*) fejlesztették, és a franciákon kívül huszonöt másik nemzet fiai (és lányai) csatlakoztak hozzá.¹⁸ Itt teljesített szolgálatot a Franciaországból érkezett jugoszláviai magyar Philippe/Felipe Nagy (Nagy Fülöp). Ő már a forradalom előtt Spanyolországban élt, és a CNT Építőipari Szakszervezetének tagjaként villanszerelőként dolgozott. Egyike volt a Durruti Hadoszlop legelső milicistáinak, mert az egységhez annak frontra indulásának napján, 1936. július 24-én csatlakozott, majd tizennégy hónapot töltött a frontvonalban.¹⁹

Ugyanebben az alakulatban harcolt az 1882-ben született Jean Loboncz, azaz Loboncz János. (A forrásokban Labancz és Lobánc formában is szerepel.) Ő szín-

14 == Mugnai, 2010: 14.

15 == Alexander, 1999: 158, 161–163.

16 == Az Olasz Hadoszlopról bővebben: Acciai, 2010; a Halálzászlóaljról: Gómez, 2021.

17 == IISH PE-41A.1 Ludovico Marosi felvételi kérdőíve 16. és Pablo Polgare magyar nyelvű levele Jean Jusztusznak, 1937. február 15., uo. 34., valamint Gorstly Edmond magyar nyelvű levele Rosenberg elvtársnak, 1937. január 10., uo. 41–44.

18 == A Nemzetközi Csoportról bővebben: Brodie, 2021.

19 == IISH PE-19. 4B. A 26. hadosztály parancsnokságának spanyol nyelvű igazolása Nagy Fülöpről [d. n.] 9., és a CNT Építőipari Szakszervezetének spanyol nyelvű jellemzése Nagy Fülöpről 1938. április 12-én: uo. 12.

tén Franciaországból jött, és 1936. november 23-ától tartózkodott a fronton.²⁰ Társai „Jani bácsinak” hívták, mert a maga ötvenöt esztendejével jóval idősebb volt náluk és mert régi, tapasztalt forradalmárnak számított, aki megjárta az első világháborút, az orosz hadifogságot, és harcolt az 1919-es magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadseregében. A kommün bukását követően Zalaegerszegre internálták, ahonnan egy évvel később szabadult, és Bécsbe, később Párizsba vándorolt ki. 1927-ben belépett a Francia Kommunista Pártba, de néhány év elteltével elhagyta azt. 1936 őszen csatlakozott Durrutiékhoz, a következő év áprilisában viszont „átigazolt” a PSUC aragóniai pártmilíciájába, a Karl (Carlo) Marx Hadoszlopba. Később visszatért a frontról, és a katalán fővárosban asztalosként dolgozott, majd az az UGT tagjaként felvették a Nemzetközi Brigádokba.²¹

A többi anarchista hadoszlopnál is akadt egy-két külhoni. Ezek közé tartozott az 1896-ban született Francisco Béke (Béke vagy Beke Ferenc). Ő is harcolt az első világháborúban, majd 1916-ban orosz hadifogságba esett, később részt vett az orosz forradalomban, de 1921-ben elhagyta Szovjet-Oroszországot. 1936. október 27-én érkezett Spanyolországba, ahol először a XIII. Nemzetközi Brigádhoz csatlakozott, majd már a CNT tagjaként a 83. vegyes dandár milicistája lett, és a terueli fronton vetették be.²² Ez az alakulat a valenciai anarchisták híres-hírhedt Vashadoszlopának (*Columna de Hierro*) „veszettjeiből” verbuválódott.²³ A tervek szerint a különböző arcvonalakon szétszórt magyar anarchista önkénteseket egy egységbe akarták összevonni,²⁴ de az elképzelés végül nem valósult meg. Magyarok közül sokan jelentkeztek a hátszágban végzendő önkéntes munkaszolgálatra is.²⁵

Bár az önkéntesek csatlakozásának legfőbb rendezőelve nyelvi és politikai természetű volt, gyakran megesett, hogy a különböző nemzetiségű és pártállású milicisták egy alakulatban teljesítettek szolgálatot. Ahogyan a Nemzetközi Brigádoknál is találunk anarchistákat, úgy a CNT–FAI hadoszlopaiban is szép számmal előfordultak más antifasiszta irányzatokhoz (szocialista, kommunista, republikánus stb.) tartozó milicisták. Nagy részük huzamosabb ideig szolgált az anarchisták soraiban, és néhányan beléptek a libertárius szervezetekbe is, míg a többiek megőrizték eredeti politikai identitásukat. *„Amikor megláttam az anarchista munkásmozgalmat – írta*

20 == IIHS PE-15A.5 Carpeta, Liste de camarades étrangers qui prendront du depart le 23. novembre 1936. 7.

21 == PSZL VII. 500. f. 9. cs. 17. őe. mikrofilm 172–173. Edo és Berger feljegyzése, 1941. január 6.

22 == PSZL VII. 500. f. 9. cs. 17. őe. mikrofilm 25. Edo és Berger feljegyzése, 1940. december 20., IIHS PE-36.4A Francisco Béke 12.

23 == A társadalmi forradalom elveihez a legvésőkig ragaszkodó Vashadoszlopról bővebben: Paz, 2002.

24 == IISH PE-41A.1 Pablo Polgare magyar nyelvű levele Jean Jusztusznak, 1937. február 15. 34.

25 == IISH PE-41A.1 Jelentkezők az önkéntes munkaszolgálatra, d. n. 30.

az osztrák szocialista Karl Peutl –, *visszanyertem a tömegek forradalmi erejébe vetett hitem.*²⁶ Azok a német és osztrák szociáldemokraták és kommunisták, akik elhatározták, hogy csatlakoznak az anarchistákhoz, mindenekelőtt azért tettek így, mert a spanyolországi élményeik szöges ellentétben álltak hazai tapasztalataikkal, és úgy érezték, hogy egy hatalmas népmozgalom részeseként végre visszavághatnak a nácioknak. Voltak olyan baloldaliak is, akik a sztálinista üldöztetés miatt sodródtak az anarchistákhoz,²⁷ és persze az ellenkezőjére is akadt példa, hisz jó néhányan éppen az anarchisták elől menekülve kötöttek ki a kommunistáknál.²⁸ Az is előfordult, hogy valaki csak „jobb híján” került a libertáriusok hadoszlopaihoz, és amint arra lehetősége nyílt, továbbállt onnan. Az önkéntesek egy része azért hagyta el a népi milíciákat és csatlakozott a Nemzetközi Brigádokhoz, mert úgy vélték, hogy a modern szovjet fegyverekkel felszerelt elitegységeknek nagyobb esélyük lesz a győzelemre, mint az állóháború mocsarába ragadt, rosszul felfegyverzett CNT–FAI hadoszlopoknak.²⁹ Sokan viszont a brigádokban is csalódtak, és szabadulni próbáltak a „vörös idegenlégiótól”.³⁰ A felsoroltakon kívül rengeteg más politikai, katonai vagy egyéb oka is lehetett annak, hogy valaki egyik vagy másik egységet választotta.³¹

A madridi fronton küzdő több száz magyar között is voltak olyanok, akik az anarchistákhoz csatlakoztak. Erről a *Frente Libertario* a következőket írja: „*Magyarok Madrid előtt. Százával jöttek. Pestről útlevel nélkül. Amerikából Jenki módjára. Franciaföldről a munkanélküliség és a jogtalanság poklából. Sokan már harmadik forradalmukat csinálják végig. Először valahol az Amur partján vagy a Kreml falánál, másodszer a Duna–Tisza közt, most meg Jaramánál. És egyszínűnek látják az Amurt meg a Moszkva-rékát a Jaramával. Vörös színűnek. A legtöbb jó kommunista. De sokan pártállás nélkül, csakis a forradalom védelmére siettek ide. Van egynéhány anarchista.*”³² Közéjük tartozott Partos egyik budapesti ellenzéki-kommunista eszmetársa, Heinlein Károly. A spanyol főváros védelmében elesett libertárius-mar-

26 == Peutlt idézi Nelles, 1976: 31–32.

27 == Etchebehére, 2014: 487–488.

28 == Pich–Martínez–Casals, 2018: 149–152.; Rubbino, 2018.

29 == Sossenکو, 2001: 129.; Kjelsø, 1977.

30 == IISH PE-37.9 Dossier 'Originales de informes' contres informessobre las actividades de voluntarios de los Estados Unidos (con traducción al español) de Jacob Rotter (7-12), Albert M. Wallach (8-12) y Bernard Abramofsky (7-12). 1937. 1 carpeta 1–19.

31 == Az Olasz Hadoszlopot egyharmad részében nem anarchista önkéntesek alapították, de a Durruti Hadoszlophoz csatlakozott külföldieknek is mintegy 10%-a más pártokhoz tartozott. Ez az arány különösen a németek esetében volt magas, hisz az önkénteseknek a 40%-a korábban kommunista párttag volt, de nagy részüket kizárták onnan. Vö. Acciai, 2010: 24.; Brodie, 2021: 42.

32 == IISH PE-41A.5 *Frente Libertario* 1937. április 4. Magyarok Madrid előtt. 2.

xista milicista is egyike volt azoknak, akik nem az anarchistákhoz vagy a POUM-hoz (*Partido Obrero de Unificación Marxista*, Marxista Munkásgyeség Pártja), hanem a Nemzetközi Brigádok kötelékében harcoló Rákosi zászlóaljhoz csatlakoztak.³³ Madridban találjuk a Svédországból jött Faludi Ivánt is. Az 1895-ben Sopronban született Faludi az Osztrák–Magyar Monarchia tartalékos tisztjeként szolgált az első világháborúban, majd a keleti fronton orosz hadifogságba esett. Az 1920-as évek elején szabadúszó újságíróként megfordult Berlinben és Párizsban, és az orosz irodalom elismert magyar nyelvű fordítójaként rendszeresen közölt írásokat a kolozsvári *Korunk* című irodalmi folyóiratban.³⁴ Kisebb-nagyobb megszakításokkal 1924-től Svédországban telepedett le és az anarchoszindikalista Svédországi Munkások Központi Szervezetének (*Sveriges Arbetares Centralorganisation*, SAC) nagy hatású agitátoraként járta az országot. Faludi eleinte szimpatizált az orosz bolsevikokkal, 1931–33 között a Szovjetunióban élt, ahonnan azonban politikai okok miatt el kellett menekülnie. 1936 végén a SAC támogatásával Madridba utazott, ahol svéd, orosz, német és magyar nyelven sajtó- és rádiótudósításokat és az internacionalistáknak szóló frontpropaganda-előadásokat tartott.³⁵ Compañero Onots, ahogy Faludit Spanyolországban hívták, kapcsolatban állt a Barcelonai Magyar Antifasiszta Egyesülettel, segítette annak agitációs-propaganda munkáját, miközben igyekezett a spanyolos magyarok között is népszerűsíteni az anarchista ideákat.³⁶

Úgy tűnik azonban, hogy Partosék erőfeszítését nem koronázta siker, és a magyar nyelven beszélő önkéntesek közötti anarchista propaganda nem érte el a célját. Legalábbis nem találtam semmiféle adatot, ami bizonyítaná, hogy nagyobb létszámú magyar kontingens csatlakozott volna a CNT–FAI-hoz. A spanyolországi magyarok legtöbbször a Komintern irányította „pártsemleges” antifasiszta agitáció hatása alá került, ugyanakkor tagja lett valamely egységfrontos politikai tömörülésnek, vagy párttonkívüli maradt.³⁷ A Kommunisták Internacionálé által meghirdetett népfrontpolitika és a széles körben terjesztett fasizmus elleni egységfront-kampány rendkívül sikeresnek bizonyult és számos más nemzet önkénteseinél is komoly visszhangra talált. Ezen még az sem változtatott, hogy a CNT–FAI, belépve a népfrontkormányba, 1936 végétől már nem elsősorban a forradalmat vagy az anarchizmust, hanem az antifasiszta összefogást hangsúlyozta.³⁸

33 == K. Horváth, 2010: 104. Vö. PSZL VII. 500. f. g. cs. 17. őe. mikrofilm 108. Edo és Berger feljegyzése, 1941. január 31.

34 == Faludi, 1929; 1930a; 1930b.

35 == Faludi, 2021.

36 == IISH PE-41A.1 Pablo Polgare német nyelvű emlékeztetője, [1937. február.] 9.

37 == Györkei, 1963: 188–189.

38 == Nelles, 1976: 9.

= = = Besúgók és besúgottak

A spanyol polgárháború sokféle törésvonal mentén robbant ki. A köztársasági és a nacionalista oldalak gyilkos harca mögött az egyes táborokat is belső konfliktusok terhelték, amelyek olykor fegyveres villongásokban és politikai leszámolásokban törtek felszínre. A legsúlyosabb incidensre akkor került sor, mikor a szovjet tanácsadók befolyása alatt álló katalán rendőri erők 1937. május 3-án Barcelonában nyílt fegyveres összecsapásokat robbantottak ki egyfelől az anarchisták és a POUM milíciái, másfelől a sztálinista kontroll alatt álló katalán kormányerők és a PSUC fegyveresei között.³⁹

Az öt napig tartó harcok közvetlen politikai következményeként a Francisco Largo Caballero vezette kormány megbukott, és helyét 1937. május 17-én az addigi pénzügyminiszter, a centrista-szocialista Juan Negrín foglalta el. A CNT–FAI a központi és a katalán regionális kormányból egyaránt kiszorult. A Negrín-kabinet mindenben igyekezett megfelelni a szovjet diktátor elvárásainak, és betiltotta a sztálini Szovjetuniót rendszeresen bíráló POUM-ot. Ez azt jelentette, hogy a Komintern-instruktorok (köztük a Pedro fedőnéven tevékenykedő Gerő Ernő) és a szovjet állambiztonsági tisztek utasításai szerint dolgozó rendvédelmi szervek immáron „törvényesen” is leszámolhattak a sztálini politika ellenzőivel.⁴⁰ A legalább 500 halottat és több mint 1500 sebesültet követelő véres barcelonai események nemcsak a népfrontkoalíciót borították fel, de kiélezték a viszonyt a *movimiento libertario* különböző irányzatai között is.⁴¹ A CNT–FAI népfrontbarát vezetése abban volt érdekelt, hogy a többi köztársasági politikai és szakszervezeti tömörüléssel kiegyensúlyozott kapcsolatban maradjon és mihamarabb visszatérjen a kormányba, ezért mérséklekre intette a mozgalom radikálisait. Ez utóbbiak viszont egyszer és mindenkorra megakartak szabadulni a társadalmi forradalmat béklyóban tartó politikai erőktől, és vissza akartak térni a július 19-i forradalom szelleméhez. A barcelonai napok utáni megtorlás – eltérő mértékben, de – mindkét irányzatot érintette, véget vetve Katalóniában a libertáriusok dominanciájának.⁴²

Hiába képviselt továbbra is hatalmas erőt a *movimiento libertario*, a CNT–FAI-hoz csatlakozott nemzetköziek korántsem érezhették magukat biztonságban. Főleg azok a külföldiek voltak veszélyben, akik – propagandista és újságírói munkájukból kifolyólag – a világ közvéleménye elé tárhatták a sztálini nagy terror spanyolországi tombolásáról szóló bizonyítékokat. Ezek közé tartozott az olasz anarchista filozófus és lapszerkesztő Camillo Berneri, akit „hírszerző főnökeivel”, Francesco Barbierivel együtt még a májusi összecsapások alatt öltek meg.⁴³ Másokat a harcok után vetet-

39 == A harcokról és azok háttéréről: Orwell, 1989: 161–189.

40 == Krivickij, 2000: 156.; Beevor: 2002: 438–439.

41 == Berneri–Mitz, 1978: 21.

42 == Guillamón, 2018.

43 == Mindkettőjükkel PSUC-karszalagos rendőri egyenruhát viselő ismeretlenek végeztek. Berneri–Mitz, 1978: 21.

tek börtönbe és végezték ki. Az osztrák ellenzéki-kommunista Kurt Landau, a POUM nemzetközi sajtószolgálatának vezetője, és a német Erwin Wolf, Trockij korábbi titkára „nyomtalanul eltűntek”, de tisztázatlan körülmények között halt meg egy valenciai börtönben a skót Bob Smillie is, aki a POUM testvérpártjának, a brit Független Munkáspártnak (*Independent Labour Party*, ILP) volt a barcelonai képviselője.⁴⁴

1937 júniusában egy 50 fős rendőri különítmény kétszer is razziázott a *Casa Internacional de Voluntarios*ban, a külföldi anarchista önkéntesek barcelonai központjában.⁴⁵ Fegyverek után kutattak, de nem találtak semmit. Ennek ellenére többeket őrizetbe vettek és letartóztatták Félix Danont, a CNT–FAI Francia Szekciójának propagandafelelősét is. Mindannyiukat azzal gyanúsították, hogy a májusi napok alatt fegyverrel a kézben meg akarták dönteni a köztársaságot.⁴⁶ Hasonló váddal több száz német, olasz, francia és más nemzetiségű anarchista került hosszabb-rövidebb időre rács mögé.⁴⁷ A barcelonai rendőrség 1937. október 30-án újabb razziát tartott. A célpont ezúttal a Francia Szekciónak otthont adó Calle de Balcells (katalánul: Carrer de Balcells) 40. szám alatti ház volt. Itt fogták el Nagy Fülöpöt, akit az egyik leghírhedtebb barcelonai börtönbe, a Cárcel Modelóba szállítottak.⁴⁸ Hogy pontosan miért vették őrizetbe a szabadságon lévő milicistát, nem derül ki az iratokból, fogva tartása azonban összefüggött a májusi eseményekben való részvételével, mivel társait „állam elleni fegyveres lázadás” gyanújával tartóztatták le.⁴⁹ Nagy a börtönben azzal vádolta Fernand Fortint, a CNT–FAI Francia Szekciójának vezetőjét, hogy besúgó. A hír futótűzként terjedt el a büntetés-végrehajtási intézetben, és a politikai foglyokból álló „antifasiszta börtöngalerik” révén kijutott a falakon túlra, kisebbsajta botránny okozva a nemzetközi anarchista mozgalomban.⁵⁰

44 == Landaut és Wolfot az NKVD (oroszul: *Narodnij Komisszariat Vnutrennyih Gyel*, Belügyi Népbiztosság) spanyolországi ügynökei hurcolták el és végezték ki, míg Smillie halálát valószínűleg a kezeletlen vakbélgyulladás és a rossz börtönviszonyok okozták. Broué, 1979; Krivickij, 2000: 150.; Orwell, 1989: 224.

45 == IISH PE-40A.1 Casa Internacional de Voluntarios spanyol nyelvű átírata a CNT Valenciai Regionális Bizottságához, 1937. június 21. 13.

46 == Dupuy–Sill, 2014.

47 == Brodie, 2021: 48.; Nelles, 1976: 30.

48 == IISH PE-19.4B Spanyol nyelvű kimutatás a CNT Francia Szekciójának letartóztatott tagjairól, 1937. november 1. 28.

49 == Uo. 27–28. Vö. Dupuy–Sill, 2014.

50 == IISH PE-19. 4B. A Nemzetközi Munkásszövetség spanyol nyelvű levele a CNT–FAI Francia Szekciójához, 1938. augusztus 5-én, 10. A barcelonai Cárcel Modelóban fogva tartott politikaiak különféle „érdekvédelmi” csoportokba, ún. galerikbe tömörültek. A „fasisztának” hívott nacionalista (falangista, alfonziánus és karlista monarchisták stb.) és az „antifasiszta” – de a hatóságok által „lefasisztázott” – republikánus (anarchista, trockista, antisztálinista kommunista, szocialista és republikánus) börtöngalerik nemcsak a büntetés-végrehajtási intézményen belüli érdekérvényesítésben, hanem a külvilággal történő kapcsolattartásban is jelentős szerepet játszottak. Dupuy–Sill, 2014.

Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy a többi letartóztatott francia anarchista nem osztotta a spiclivádat, sőt Félix Danon kifejezetten jó viszonyt ápolt Fortinnal.⁵¹ Felmerül a kérdés: Nagy miért vádolta őt mégis?

A „Philippe Nagy-afféreként” elhíresült incidens hátteréhez tartozik, hogy néhány barcelonai francia anarchista 1937 tavaszán megalakította a „Mimosa” csoportot. Ez a politikai közösség – amelynek vezetője Fortin volt, és nevét egykori párjáról, az előző év októberében a fronton elesett párizsi színésznőről, a „La Mimosának” becézett Georgette Kokoczińskyról (vagy Kokocziński) kapta – a FAI egyik militáns társulásaként (*grupo de afinidad*) azért jött létre, hogy demonstrálja a külföldi anarchisták lojalitását a spanyolországi libertárius mozgalomhoz.⁵² Sok internacionalistának ugyanis nem tetszett a spanyolok „kormánypárti” politikája, és keményen bírálták a CNT–FAI vezetését azért, mert – álláspontjuk szerint – „cserbenhagyták a forradalmat”, és elvtelen kompromisszumot kötöttek a spanyol népfrentkormányval. 1937 közepére olyannyira elmérgesedett a viszony a külföldiek és a spanyol/katalán libertáriusok vezetői között, hogy szakadás fenyegette a nemzetközi anarchista mozgalmat. Főleg a franciák fogalmaztak meg éles kritikákat, Fernand Fortin azonban mindvégig kitartott spanyol elvtársai mellett, kiváltva ezzel az internacionalisták többségének neheztelését.⁵³ A májusi napok után a Francia Szekció munkája lényegében összeomlott, és a fokozódó terror légkörében sokszor valóban nem lehetett eldönteni, hogy ki a barát, és ki az ellenség. Ilyen körülmények között egy-egy „renitens” anarchista letartóztatása könnyen alaptalan spicli-vadászkodáshoz és a mozgalmon belüli élet-halál harchoz vezetett.

Ez történhetett Nagy Fülöp esetében is, mert Fortin informátori tevékenységéről azóta sem került elő semmiféle bizonyíték.⁵⁴ Tény, hogy a vizsgálati fogságban sínylődő milicista eleinte egyáltalán nem tartotta a „Mimosa” csoport vezetőjét besúgónak, sőt egy bizalmas hangvételű levélben arra kérte Fortint, hogy segítsen neki.⁵⁵ Miután azonban a címzett nem tudta őt kihozni a fegyintézetből, és a rendőrség Fortinnal szemben nem indított eljárást, Nagy elvesztette hitét, és besúgónak kiáltotta ki őt.⁵⁶ Noha a nyomozás alatt történekről szinte semmilyen információval nem rendelkezünk, mégis valószínűsíthető, hogy Fortin „befeketítése” nem elsősorban

51 == IISH PE-19. 4B. Félix Danon francia nyelvű tisztázata Fernand Fortinnek, 1938. február 23. 36.

52 == Joselito, 2020.

53 == Davranche, 2006; Alexander, 1999: 1154.

54 == Jóllehet Fortin valóban nem volt besúgó, a különféle spanyol/katalán rendvédelmi szervezetek és egyes külföldi titkosszolgálatok előszeretettel építették be ügynökeiket a megfigyelt politikai csoportosulások, így az anarchisták soraiba is. Krivickij, 2000: 153–154.

55 == IISH PE-19. 4B Nagy Fülöp saját kézzel írt francia nyelvű levele Fernand Fortinnek a Cárceł Modelóból, 1938. január 3. 32.

56 == Uo. 36. Félix Danon francia nyelvű tisztázata a Cárceł Modelóból Fernand Fortinnek, 1938. február 23.

a magyar származású önkéntesnek, inkább a rendőrségnek állott érdekében. A „Mimosa” csoport ugyanis több volt egyszerű aktivista közösségnél. A szerteágazó kapcsolatokkal rendelkező Fortin a csoport segítségével valóságos kémhálózatot működtetett, amelynek célja az volt, hogy védelmet nyújtson az üldözött anarchista honfitársainak és a betiltott POUM francia nyelvű tagjainak.⁵⁷ A francia anarchisták perére 1938 júniusában került sor. A köztársaság büntetőbírósága valamennyiüket felmentette az államellenes vádak alól, de el kellett hagyniuk Spanyolországot. Nagy Fülöp ekkor már nem volt közöttük: két hónappal korábban szabadon engedték és kiutasították az országból, majd a határ átlépését követően a francia hatóságok Perpignanban internálták.⁵⁸ A források nem szólnak arról, hogy Nagy Fülöp csatlakozott volna a magyar anarchistákhoz. A „Nagy-affér” közvetlenül nem érintette a barcelonai Magyar Antifasiszta Egyesület munkáját, legalábbis nincs nyoma annak, hogy Partosék foglalkoztak volna ezzel az üggyel.

Egy másik „spicli-ügy” azonban nagyon is hatással volt a magyar közösség életére. A CNT–FAI Magyar Csoportja 1937. február 9-én az antifasiszta egység tényleges megvalósítása érdekében javasolta, hogy „*a különböző antifasiszta álláspontokhoz tartozó elvtársak minden csoportja válassza meg egy-egy megbízottját, és ezek a megbízottak, a CNT, az UGT, a FAI, a PSUC és a POUM egy-egy, a csoportok által kiküldött elvtársa alakítsa [meg] az egyesület közös vezetőségét*”.⁵⁹ Az előterjesztést a többségi PSUC–UGT-frakció leszavazta, ezáltal akadályozva meg azt, hogy a POUM magyar tagjai hivatalosan képviseltesék magukat a vezetőségben. Az antisztálinista kommunista párt politikai kizorítása nem afféle spanyolos magyar belügy volt. A Komintern-tanácsadók által irányított „egységfrontos” kommunisták még jóval a POUM betiltását megelőzően lejárato kampányba kezdtek, és Spanyolország-szerte igyekeztek ellehetetleníteni a párt munkáját a közéletben. A sztálinistáknak sikerült megvétózniuk a POUM részvételét a Caballero-kormányban, és azt is elérték, hogy a párt képviselőit kizárják a Madridi Védelmi Tanácsból (*Junta de Defensa de Madrid*) és a katalán regionális kormányból (spanyolul: *Generalidad*, katalánul: *Generalitat*) is.⁶⁰ A módszerekben sem válogattak. A sztálinista népfretpolitikával szemben kritikus szervezetet ellenséges kémközpontnak, „Franco ötödik hadoszlopának” kiáltották ki, aktivistáit pedig azzal rágalmazták meg, hogy „*trockisták, fasiszták, árulók, gyilkosok, gyáva patkányok, besúgók*”.⁶¹ A „spiclivád”, vagyis a politikai ellenféllel való leszámolás szándéka a POUM magyar tagjaival szemben is megfogalmazódott.

57 == Dupuy–Sill, 2018.

58 == IISH PE-19. 4B A Francia Szekció spanyol nyelvű levele a Nemzetközi Munkásszövetséghez, 1938. július 30. 6., A CNT Építőipari Szakszervezetének spanyol nyelvű jellemzése Nagy Fülöpről, 1938. április 12. 12., Fernand Fortin spanyol nyelvű levele a CNT Építőipari Szakszervezetéhez, 1938. március 4. 17.

59 == IISH PE-41A.1 A CNT–FAI Magyar-nyelvű Csoportjának javaslata a Barcelonai Magyar Antifasiszta Egyesület vezetőségének átszervezéséről, 1937. február 9. 33.

60 == Beevor, 2002: 299.; Szilágyi, 1989: 249–250.; Alexander, 1999: 774–778.

61 == Orwell, 1989: 78.

Schwarcz Izidor 1936 karácsonyától harcolt a POUM Nemzetközi Rohamzászlóaljában. Rendszeresen levelezett a barcelonai magyar csoporttal és rajtuk keresztül a Párizsban élő magyar rokonaival. 1937 elején a PSUC és az UGT magyar tagjai rendőrspiclinek és árulónak bélyegezték a POUM milíciájában szolgáló honfitársukat, mert szerintük Schwarcz 1930-ban Párizsban több magyar elvtársat juttatott a francia rendőrség kezére. Partos Pálnak lett a feladata, hogy a gyanú igazságtartalmát kiderítse. Ennek érdekében levelet intézett a párizsi magyar baloldali emigrációhoz, és arra kérte őket, hogy adjanak információkat Schwarcz előéletéről.⁶² A megkeresésre a párizsi Békét és Szabadságot Védő Bizottságok Központi Vezetősége a következőket válaszolta: „*A spanyol szabadságharc frontján harcoló magyar elvtársak azon vádja, hogy Schwarcz Izidor egy veszedelmes és Franciaországban a magyar munkásság körében már régóta leleplezett és ismert követési spicli, aki egy sereg elvtársat rendőrkézre adott, teljesen megfelel a valóságnak és az igazságnak. Ez a szemét alak – folytatja a levél írója – nemcsak Párizsban a Magyar Követség által rendezett revizionista-fasiszta gyűlésen adott egy sereg magyar elvtársat a rendőrség kezére, hanem ez irányú munkáját Algírban is folytatta mindaddig, míg ottani elvtársaink le nem leplezték. Szerencséje ennek a fasiszta banditának az volt, hogy Algírból leleplezése után hamarosan eltávozott, különben az ottani elvtársaink a tengerbe dobták volna! Reméljük, hogy amit az algíri elvtársaink nem tudtak megtenni, azt ti most ezen levelünk után meg fogjátok tenni!*”⁶³ A levélíró állításait konkrét bizonyítékokkal alátámasztani nem tudta, és az ügy további fejleményeiről sem állnak rendelkezésünkre egyéb források. Annyi azonban feltétlenül említést érdemel, hogy a hangzatos nevű bizottságot a moszkvai vonalat képviselő párizsi magyar kommunisták irányították, és felettébb valószínű, hogy a válaszadók szándéka még csak véletlenül sem az „igazság” kiderítése volt.

1937 tavaszán a Spanyol Köztársaság belső konfliktusai a Barcelonában élő magyar közösség viszonyait is érzékenyen érintették, midőn egyes emigránsok előszeretettel jelentették fel egymást „fasiszta kémtevékenység” gyanújával.⁶⁴ Előfordultak köztörvényes ügyek is, melyek nemegyszer politikai színezetet kaptak. A magyar származású, a spanyol nyelvű iratokban Debrecini Charles Palfi néven említett Debreceni Károly azért jelentette fel egykori előljáróját, Alexis Cardeur századost, mert az a zsoldjából elsikkasztott 80 pesetát.⁶⁵ Mivel a 26. hadosztály (a volt Dur-

62 = IISH PE-41A.1 Pablo Polgare levele Deutsch Dezsőnek, 1937. február 25. 37.

63 = IISH PE-41A.1 A Békét és Szabadságot Védő Bizottságok Központi Vezetőségének válaszlevele a CNT-FAI Magyar nyelvű Osoportjának, 1937. március 21. 70. (Aláhúzás az eredetiben.)

64 = IISH PE-41A.1. Jelentés Kun José ügyében, d. n. 66.

65 = IISH PE-18.5 Debrecini Charles Palfi spanyol nyelvű feljelentése Alexis Cardeur ellen, 1937. augusztus 31. 23. Az összeg egyáltalán nem számított kevésnek, mert egy milicista napi zsoldja 10 peseta volt.

ruti Hadoszlop) Nemzetközi Rohamszászlóaljának francia parancsnoka ellen hasonló bűncselekmények miatt több volt beosztottja is feljelentést tett, júliusban le tartóztatták.⁶⁶ Az ügyben semmiféle politikai szál nem mutatkozott, arra azonban alkalmas volt, hogy az anarchisták katonai egységeit lejárassák vele. Sikkasztással vádolták meg az Ascaso Hadoszlopban rövid időt eltöltő Ardelly-Rosenberg Eugéniót, azaz Rosenberg-Erdélyi Jenőt is. (Az iratokban előfordul még: Eugen Ardelly-Rosenberg.) Néhány kommunista azt állította, hogy a magyarul (is) beszélő, erdélyi születésű önkéntes még Romániában, a helyi kommunista párt vezető funkcionáriusaként 25 000 lejt sikkasztott és a felelősségre vonás elől elmenekült. Rosenberg előéletéről annyit tudunk, hogy a forradalom kitörése előtt Franciaországban vagy Belgiumban élt, és a baloldali magyar emigránsokat tömörítő külhoni jogvédő szervezetben, az Emberi Jogok Magyar Ligájában dolgozott. Rövid frontbéli tartózkodását követően a CNT–FAI Francia Szekciójának ajánlására került a magyar nyelvű csoportba. A bűncselekményt bizonyító iratok eddig nem kerültek elő, de az esethez hozzátartozik, hogy az ügy kipattanását követően a CNT–FAI vizsgálatot indított, és minden tisztségéből felfüggesztette Rosenberget.⁶⁷

Patrik von zur Mühlen német történész a könyvében a Spanyolországban harcoló német anarchoszindikalisták kapcsán beszámol egy magyar milicista – nehezen hihető – történetéről is. Egy bizonyos Julio David (Dávid Gyula?) nevű magyar önkéntes 1936-ban Spanyolországba ment harcolni. Később, már a nacionalisták fogságában történt kihallgatása során azt állította, hogy valójában Franco tábornok csapataihoz igyekezett, de a francia–spanyol határon az anarchisták elfogták, ezért titokban tartotta valódi szándékát. Ezt követően Barcelonába vitték, ahol a német anarchoszindikalisták külföldiek ellenőrző nyomozó csoportja (*CNT–FAI Sección Aleman Servicio Extranjero*) kihallgatta a németül kitűnően beszélő fiatalembert. Úgy tűnt azonban, hogy személye megfelelt minden felvételi kritériumnak, mert beosztották egy Aragóniában harcoló német anarchista századhoz. Vallomása szerint a fronton többször is át akart szökni az ellenséghez, de menekülési kísérletei rendre kudarcot vallottak. Dezertálási tervét még akkor sem adta fel, amikor spanyol állampolgárságot szerzett és a CNT tagjaként a köztársasági néphadsereg tisztje lett. Végül 1938 augusztusában jött el a várva várt pillanat, és egy offenzíva során sikerült átszöknie a nacionalistákhoz. Franco kémelhárítói természetesen nem hittek neki, ám Mühlen szerint „*életrajzának mesebeli vonásai mögött számos más, források által alátámasztott részlet is világosan kirajzolódik*”.⁶⁸

66 = = Brodie, 2021: 35.; Gmür, 2015: 1937. július 15–16-i bejegyzések.

67 = = IISH PE-41A.1 Pablo Polgare német nyelvű emlékeztetője, [1937. február] 9., Pablo Polgare német nyelvű jelentése Eugen Ardelly-Rosenbergéről, 1937. február 24. 36.

68 = = Mühlen, 1983: 93.

= = Az önkéntesek későbbi sorsa

A spanyolországi magyar anarchisták életéről kevés információ áll rendelkezésünkre. Az amszterdami levéltárban fellelhető dokumentumokból nem tudjuk meg, hogy mi lett a CNT–FAI Magyar-nyelvű Csoportjával, és azt sem, hogyan alakult a magyar milicisták további sorsa. Az viszont valószínűsíthető, hogy a májusi napokat követően felbomlott az anarchista és a marxista magyar közösségek közötti politikai házasság, mert az antifasiszta magyarok e két meghatározó csoportja a harcok alatt a barikádok ellentétes oldalára került.⁶⁹ Nagy Fülöp ügyét kivéve nem rendelkezünk adatokkal arról sem, hogy a köztársasági hatóságok retorziói hogyan érintették a CNT–FAI és a POUM hadoszlopaihoz csatlakozott magyarokat. Más források viszont arra utalnak, hogy ezeknek a milicistáknak a többsége továbbra is Spanyolországban maradt.

A köztársasági hadvezetés 1937 júniusától megtiltotta a Nemzetközi Brigádokon kívül harcoló más internacionalista alakulatok működését.⁷⁰ Az anarchisták és a POUM külföldi egységeit feloszlatták, tagjaikat áthelyezték a Nemzetközi Brigádokba. A rendeletet sohasem sikerült maradéktalanul végrehajtani, mert egy kimutatás szerint 1938 szeptemberében még majdnem 2000 külföldi harcolt a Nemzetközi Brigádok sorain kívül.⁷¹ Nagyon valószínű, hogy a jogszabály hatályba lépését követően is akadt egy-két magyar az anarchista hadosztályokban, de a CNT–FAI archívumában található nevek többsége a Nemzetközi Brigádok kartotéklapjaiban is szerepel.⁷² Ezek szerint Loboncz János, Debreceni Károly, Marosi Lajos, Gorstly Ödön, Beke Ferenc, sőt még Schwarcz Izidor nevével is találkozni a listában.⁷³ Ez persze nem feltétlenül jelenti azt, hogy ezek az önkéntesek ténylegesen is tagjai lettek volna a nagyhírű alakulatnak. Sokkal inkább arról van szó, hogy a Nemzetközi Brigádok hírszerző-elhárító részlege (németül: *Abwehrabteilung*, Védelmi Osztály) valamennyi internacionalistáról, így a magyar önkéntesekről is igyekezett minél több információt gyűjteni, ezért olyanok is felkerültek a listára, akiknek semmi köztük sem volt az interbrigádokhoz, viszont a Védelmi Osztály nyilvántartotta őket, ezáltal pedig az adataik bekerültek a Nemzetközi Brigádok és a Komintern archívumába is.

69 = = Haraszti, 1981: 219.; Gergely, 1977: 317.

70 = = Brodie, 2021: 41.

71 = = Zimmer, 2016: 29. Elsősorban azok a külföldiek tudták elkerülni a Nemzetközi Brigádokba történő besorozásukat, akik spanyol állampolgárságot szereztek.

72 = = PSZL VII. 500. f. 9. cs. 149. őe. Magyar internacionalisták kartotéklapjai alapján készült névsor, 1938. május.

73 = = Durgan szerint nem minden poumista külföldi volt veszélyben. A párt milíciájához csatlakozott külföldiek zömét minden további nélkül átvették a Nemzetközi Brigádokba, de az is igaz, hogy sokakat, mint „kémgyanús” személyeket, ezután is megfigyeltek, és volt, akit bebörtönöztek. Durgan, 2018: 156.

A Védelmi Osztály 1937. március 2-án kelt jelentésében Schwarcz Izidort úgy említik, mint a „*trockista Julius Deutsch környezetéhez*” tartozó „*aktív poumista*” személyt. A feljegyzések egyébiránt nem szólnak arról, hogy a kiátkozott milicista valaha is tagja lett volna a Nemzetközi Brigádoknak; lényegében megismétlik a barcelonai és párizsi magyar kommunisták spiclivádjait.⁷⁴ Ugyanez a helyzet Rosenberg-Erdélyi Jenővel is, akit egy jelentés különféle szakmákban (pl. órás, művész, színész, táncos stb.) jártas anarchista szélhámosnak festett le.⁷⁵ Beszédes ugyanakkor a korábban anarchista egységekben harcoló, de időközben kommunista parancsnokság alá helyezett magyar katonák káderjellemezése is. Debreceni Károlyt „*rossz elem*”-nek minősítették, és azt írták róla, hogy „*dezorganizátor és felbujtó*”, akit ugyan átvett a Rákosi zászlóalj, de később dezertált a frontról.⁷⁶ Hasonlóképpen értékelték a „*dezorganizáló elem*” Marosi Lajost⁷⁷ és a „*szimuláns és provokátor*” Beke Ferencet,⁷⁸ de még „*Jani bácsi*” is megkapta, hogy „*trockista kapcsolatai vannak*”, mert annak idején Párizsban személyesen ismerte a renegát kommunista Rosenberg-Erdélyi Jenőt.⁷⁹ Később a Nemzetközi Brigádok Védelmi Osztályát beolvasztották a köztársaság területén működő egységes államvédelmi nyomozó szervbe, a Katonai Hírszerző Szolgálatba (*Servicio de Información Militar*, SIM), de a személetmód ugyanaz maradt. A SIM 1939. február 13-án kelt jelentése szerint a „*trockista provokátor*” Gorstly Ödön egy nemzetközi „*trockista centrummal állt kapcsolatban*”.⁸⁰ Hasonló véleménnyel voltak a Nemzetközi Brigádokhoz sohasem csatlakozott Krausz Ernőről is, akit az *Abwehrabteilung* úgy jellemezett, mint egy „*nagy pártellenes provokátor akció*” szervezőjét.⁸¹ A „*provokáció*” mibenlétét a jelentések készítői ezúttal nem árulták el – talán az 1937. májusi eseményekre gondoltak –, de nem is volt rá szükség. A „*provokátor*” ugyanis egyet jelentett a „*trockistával*”, amely jelző korántsem egy politikai irányzat követőjére vonatkozott. A „*trockista*” ezekben az időkben általánosan elterjedt szitokszó volt, és mindenki megkaphatta, aki valamilyen okból magá-

74 == PSZL VII. 500. f. g. cs. 17. őe. mikrofilm 231. Edo és Berger feljegyzése, 1941. január 13. Az irat tartalmazza a Nemzetközi Brigádok Védelmi Osztályának 1937. március 2-i és 1937. december 7-i jelentéseinek információit is. Julius Deutsch osztrák szociáldemokrata politikus a Spanyol Köztársasági Néphadsereg tábornoka és a nemzetközi szociáldemokrata munkásmozgalom egyik elismert vezetője volt.

75 == PSZL VII. 500. f. g. cs. 17. őe. mikrofilm 7. Edo és Berger feljegyzése, 1940. december 20.

76 == Uo. mikrofilm 52. Edo és Berger feljegyzése, 1940. december 24.

77 == Uo. 17. őe. Magyar internacionalisták kartotéklapjai alapján készült névsor, 1938. május. 3., 11.

78 == Uo. 17. őe. mikrofilm 25. Edo és Berger feljegyzése, 1940. december 20.

79 == Uo. mikrofilm 173. Edo és Berger feljegyzése, 1941. január 6. Ez tartalmazza a Nemzetközi Brigádok Védelmi Osztálya 1937. július 12-én keletkezett jelentésének információit is.

80 == PSZL VII. 500. f. g. cs. 17. őe. mikrofilm 119. Edo és Berger feljegyzése, 1940. december 25. Ez tartalmazza az 1939. február 13-i SIM-jelentés információit.

81 == Uo. mikrofilm 213. Edo és Berger feljegyzése, 1940. december 25.

ra vonta a kommunista párt haragját. A bevett gyakorlat szerint ehhez elég volt, ha valaki nyíltan bíráltni merészelt a Szovjetuniót vagy kritizálta a kapott parancsot, és azonnal rásütötték a legnagyobb ellenségnek kijáró „trockista” billogot.⁸²

Mindezen persze aligha csodálkozhatunk, hisz a sztálinisták irányítása alatt álló politikai rendőrség még a köztársaság végnapjaiban is „trockisták” után kutatott. Sőt, ez a felfogás a fogolytáborban sem változott meg. Az összeomlást követően rengeteg magyar internacionalistát internáltak a franciaországi Gurs-ba.⁸³ A tábor kommunista bizalmijai mint afféle „lágerkomisszárok” a fogságban is jelentéseket készítettek társaikról, és minden másként gondolkodó baloldalt „letrockistáztak”.⁸⁴ Ezzel azonban csak annyit érték el, hogy a korábbi POUM-milicisták összefogtak az anarchista rabokkal, hogy ellensúlyozzák a tábor sztálinista dominanciáját.⁸⁵

A társadalmi forradalom magyar hívei – amennyiben életben maradtak, és a köztársaság vereségét követően nem estek a győztesek fogságába – feltehetően osztoztak a többi külföldi menekült sorsában, és megpróbálták otthonaikba visszatérni, vagy ha ez nem volt lehetséges, franciaországi internálótáborokba kerültek. Elképzelhető, hogy sok spanyolos internacionalistához hasonlóan folytatták harcukat a második világháború alatt, és valamelyik megszállt ország ellenállási mozgalmában küzdöttek, vagy beálltak a szövetségesek közé. Sem erre, sem pedig arra vonatkozóan nincs adat, hogy ezek az önkéntesek valamikor is visszatértek volna Magyarországra. Csupán Partos Pál, Faludi Iván és az ugyancsak Spanyolországban tartózkodó, később világhírűvé vált szürrealista fotográfus-művész, Deutsch Katalin (Kati Deutsch-Horna) életét tudjuk nyomon követni. A megannyi elfeledett magyar önkéntessel szemben ők ugyanis mindhárman „híres emberek” lettek.

Az 1912-ben a Fejér megyei Mezőszilason, elszegényedett zsidó családba született Deutsch Katalin középiskolás korában Budapesten Partos Pál köréhez tartozott,⁸⁶ majd – sok más baloldali magyarhoz hasonlóan – 1930-ban Berlinbe, 1933-ban Párizsba emigrált. Szenvedélyes viszony fűzte Friedmann Endréhez, akit a világ Robert Capaként ismert meg. 1937 januárjában Kate vagy Cathrine Polgare néven, Partos Pál feleségeként érkezett Barcelonába, ahol több más kiváló fotográfussal

82 == Beevor, 2002: 494–495.; Orwell, 1989: 186. A terminológia a korszakban olyannyira elterjedt volt, hogy a CNT–FAI kompromisszumpárti vezetése a forradalom elveinek megvalósításához következetesen ragaszkodó anarchista radikálisokat is rendszeresen „trockistázta”. Zolcsák, 2022: 172. Ennek fényében talán az sem véletlen, hogy a Vashadoszlop egykori tagjának, Beke Ferencnek a neve a CNT–FAI archívumában a „trockisták” című dossziében bukkan fel. Vö. IIHS PE-36.4A Francisco Béke 12.

83 == PSZL VII. 500. f. 9/3. 21. Note sur les hongriens. A francia nyelvű kimutatás szerint 1939-ben 163 magyar foglya volt a több ezer rabot számláló gurs-i tábornak.

84 == PSZL VII. 500. f. 9. cs. 17. őe. 119., 121., 124. Edo és Berger feljegyzése, 1940. december 25.

85 == Durgan, 2018: 159.

86 == K. Horváth, 2010: 102.

együtt megbízást kapott a CNT–FAI Külföldi Propaganda Osztályának kötelékébe tartozó Spanyol Fotó Ügynökségtől (angolul: *Spanish Photo Agency*, SPA), hogy készítsen fényképeket a háborúról a nemzetközi sajtó számára.⁸⁷ „Szociofotói” nemcsak az aragóniai és a madridi frontvonalakat, de a civil lakosság szenvedéseit és a háborús hátország mindennapjait is bemutatták. Munkái a nagy példányszámú spanyolországi anarchista újságokon túl felkeltették a nemzetközi közvéleményt tájékoztató vezető külföldi lapok érdeklődését is. Deutsch Kati Spanyolországban lett az anarchizmus elkötelezett híve. 1937 júliusában Valenciába költözött, és elvált Partostól. Ezt követően ismerkedett meg az andalúziai anarchista festő- és szobrászművész José Hornával, akihez hozzáment feleségül. 1938 közepén mindketten Párizsba emigráltak, majd a második világháború elől New Yorkba menekültek, később Mexikóban telepedek le. Kati Horna haláláig büszke volt anarchista hitvallására és magyar származására.⁸⁸

Faludi Iván két évet töltött Spanyolországban. Ez idő alatt bejárta a harcok színtereit, tudósításait pedig rendszeresen leközölték a svédországi lapok. Tapasztalatait Spanyolországból küldött levelei, svédországi előadóútjai és a polgárháború eseményeiről (különösen Madrid ostromáról) szóló könyvei öröközték meg.⁸⁹ 1938-ban, immáron híres újságíróként tért vissza Stockholmba, de továbbra is tartotta a kapcsolatot a spanyol forradalmárokkal.⁹⁰ A második világháborút követően svéd állampolgárságot szerzett, és a későbbiek folyamán is kiemelkedő szerepet töltött be a skandináv ország anarchoszindikalista mozgalmi életében.⁹¹

Partos Pál folytatta munkáját a CNT–FAI Külföldi Propaganda Osztályán, és egyfajta mindeneként intézte az osztály adminisztrációs és gazdasági ügyeit.⁹² A külföldi anarchisták többségével ellentétben végig kitartott a CNT–FAI hivatalos irányvonala mellett, illetve igyekezett valamiféle középutas megoldást találni az anarchoszindikalista Nemzetközi Munkásszövetség internacionalizmusa és a *movimiento libertario* „nacionalizmusa” között. Talán ennek a „körültekintő lojalitásának” is köszönhette, hogy a FAI nem sokkal később felajánlott neki egy állást az irányító testületében, a Valenciában székelő Féliszigeti Bizottságban (*Comité Peninsular*).⁹³ Mivel Souchytól fokozatosan elhidegült, Partos kapott az alkalmon, és elfogadta a FAI ajánlatát, noha beilleszkedése nem volt zökkenőmentes. Amikor 1938-ban megválasztották a Féliszigeti Bizottság gazdasági megbízottjává, néhány „purista-anar-

87 = = IISH PE-42C.2. Cathrine Polgare spanyol nyelvű engedélyei és igazolódokumentumai 45., 54., 67–68. Vö. Rubio, 2020.

88 = = Baroza, 2015.

89 = = Faludi, 1937.

90 = = IISH PE-377 Lista de direcciones, d. n. 26.

91 = = Faludi, 2021.

92 = = IISH PE-42C.1 A Centro de Administración Municipal spanyol nyelvű levele compañero Polgarének, 1937. május 24. 24.

93 = = Mühlen, 1983: 96.

chista” hang tiltakozott ez ellen, mondván, Partos korábban a marxistákhoz tartozott.⁹⁴ A FAI szűkebb vezetése, élén a tekintélyes anarchista politikussal, Diego Abad de Santillánnal, azonban feltétlen bizalmáról biztosította compañero Pablót. A köztársaság közelgő veresége láttán Abad de Santillán Gudell és Partos felvették a kapcsolatot az amszterdami székhelyű Nemzetközi Társadalomtörténeti Intézettel, hogy a spanyolországi anarchista mozgalom archívumát biztonságba helyezték. Személyesen Partos intézte az iratok kimenekítését.⁹⁵ 1939. március végén az utolsók között hagyta el Spanyolországot, majd egykori budapesti iskolatársának és barátjának, az Angliában élő Kellermann Zoltánnak a meghívására Nagy-Britanniában sikerült új otthonra lelnie.⁹⁶ A második világháború alatt a brit Tájékoztatási Minisztériumnak dolgozott, és náciellenes hírszerkesztői feladatokat látott el. Ez utóbbi tevékenységéről a londoni anarchisták véleménye erősen megoszlott, mivel a Partos által végzett munkában mindenekelőtt kormánypropagandát véltek felfedezni. A nagy-britanniai emigráns spanyol libertárius mozgalomban viszont továbbra is fontos feladatkört töltött be és egy percre sem adta fel az anarchista és az antifasiszta meggyőződését. A háborút követően különféle anarchista újságoknak lett a szerkesztője, és az általa rendelkezésre bocsátott CNT–FAI-iratok felhasználásával számos, a spanyol forradalomról szóló publicisztika és könyv megjelenésében segédkezett. 1964-ben Londonban önkézzel vetett véget életének.⁹⁷

A Spanyolországban harcoló magyar anarchisták története kicsiny, de fontos szeletét képezi a nemzetközi és a hazai forradalmi mozgalmaknak. Jelentőségüket nem a tömegerejük adta, hisz nagyon kevesen csatlakoztak az anarchista szervezetekhez, hanem a létezésük. Bár történetük jórészt még feltáratlan, és a túlnyomó többség életrajzát, motivációit sem ismerjük eléggé ahhoz, hogy teljes képet alkothassunk róluk, mégis fontos aláhúzni, hogy a CNT–FAI-hoz csatlakozó honfitársaink nem kizárólag a „fasizmus ellen”, hanem a társadalmi forradalomért és az anarchizmus életelményéért küzdöttek Spanyolországban. Szerepvállalásuk összekapcsolja a magyar és a nemzetközi forradalmi mozgalmakat, és árnyalja a korábbi évtizedek magyar spanyolosokról szóló történetírásának egyoldalú emlékezetpolitikai ábrázolásait.

94 == Heath, 2013: Partos sohasem szakította meg kapcsolatát Korschsall, és annak haláláig levelezett vele.

95 == A spanyol libertárius mozgalom felbecsülhetetlen értékű iratanyagának jelentős hányadát először Párizsba, majd közvetlenül a második világháború kitörése előtt Londonba szállították, 1947-ben pedig – immáron végérvényesen – Amszterdamban helyezték el. Partos Pál személyes levelezése is itt, az amszterdami intézetben található. Partos, 2010; Ferrer, 2021.

96 == K. Horváth, 2010: 104.

97 == Heath, 2013.

== Függelék

A CNT-FAI-hoz, a POUM-hoz és a Nemzetközi Brigádokhoz csatlakozott magyar származású libertárius önkéntesek névsora:⁹⁸

1. Eugénio Rosenberg-Ardelly (Rosenberg-Erdélyi Jenő)
2. Francisco Beke (Beke Ferenc) (1896)
3. Debrecini Charles Palfi (Debreceni Károly) (1899)
4. Kati Deutsch-Horna (Deutsch Katalin) (1912–2000)
5. Ivan Onots (Faludi Iván) (1895–1978)
6. Edmond Gortstly (Gortstly Ödön) (1910)
7. Heinlein Károly
8. Jean Loboncz (Loboncz János, Lobánc János, Jani bácsi) (1882)
9. Jean Jusztusz (Jusztusz János)
10. Krausz Ernő
11. Ludovico Marosi, Mauricio (Marosi Lajos) (1907)
12. Philippe/Felipe Nagy (Nagy Fülöp)
13. Pablo Polgare (Partos Pál) (1911–1964)
14. Rodolfo Hartmann (Hartmann Rudolf)
15. Juan Szakats (Szakáts János)
16. Julio David (Dávid Gyula)
17. Schwarcz Izidor (1903)

=== Levéltári források ===

International Institute of Social History (IISH) [Nemzetközi Társadalomtörténeti Intézet Amszterdam]

Archivo del Comité Peninsular FAI (1928–) 1931–1939 (CP)
[FAI Félszigeti Bizottsága Levéltára]

Archivo de la Oficina de Propaganda Exterior CNT/FAI (1918–) 1936–1939 (PE)
[Külföldi Propaganda Hivatal Levéltára]

Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár (PSZL)
VII. 500. f. A Kommunista Internacionálé (Komintern) levéltárából (Moszkva)
származó magyar vonatkozású iratmások
9. cs. Spanyol polgárháború

98 == A listán szereplő neveket és személyi adataikat a kutatás jelenlegi állása szerint állítottam össze.

=== Hivatkozott irodalom ===

Acciai, 2010

Acciai, Enrico: Primi Volontari italiani nella guerra civile spagnola: genesi e nascita della sezione italiana della colonna Ascaso. *Ebre* 38. *Revista Internacional de la Guerra Civil (1936–1939)*. Num. 4. 13–28.

Alexander, 1999

Alexander, Robert J.: *Anarchists in the Spanish Civil War II*. Janus Publishing, London.

Beevor, 2002

Beevor, Antony: *A spanyol polgárháború*. Európa, Budapest.

Berneri–Mitz, 1978

Souchy, Augustin: The murder of Berneri and Barbieri. (From „The may days in Barcelona”) 19–22. In: Camillo Berneri: *Selected writings*. Anarchy Order. http://dwardmac.pitzer.edu/Anarchist_Archives/spancivwar/BerneriCamilloSW.pdf (utolsó letöltés: 2023. június 6.).

Brodie, 2021

Brodie, Morris: Volunteers for Anarchy: The International Group of the Durruti Column in the Spanish Civil War. *Journal of Contemporary History*, Vol. 56. (1) 28–54.

Durgan, 2018

Durgan, Andy: With the POUM. International volunteers on the Aragon Front (1936–1937). *Ebre* 38. *Revista Internacional de la Guerra Civil (1936–1939)*, Num. 8. 131–161.

Etchebehére, 2014

Etchebehére, Mika: *Mi guerra de España*. Edita Cambalache, Oviedo. http://descargas.localcambalache.org/mi_guerra_de_espana.pdf (utolsó letöltés: 2021. május 11.).

Faludi, 1929

Faludi Iván: Vallás, babona és pogányság a mai Oroszországban. *Korunk*, 12. sz. 892–894.

Faludi, 1930a

Faludi Iván: Miért nincs orosz dráma? *Korunk*, 1. sz. 63–66.

Faludi, 1930b

Faludi Iván: A mai orosz nő. *Korunk*, 7–8. sz. 488–492.

Faludi, 1937

Faludi, Ivan: *Med Madrid Milisen. (Ur internationalisten Ivan Onots brev.)*
Federativs Forlag, Stockholm.

Gergely, 1977

Gergely Imre: *Magyarok a spanyol néppel 1936–1939.* Kossuth, Budapest.

Gmür, 2015

Gmür, Edi: *Spanish diary: A Swiss ‘miliciano’s’ war diary of the Aragon Front and Barcelona’s ‘May Days’.* ChristieBooks, Hastings.

Györkei, 1963

Györkei Jenő: *Spanyol földön a szabadságért.* Zrínyi, Budapest.

Haraszti, 1981

Haraszti István: *Poggyász nélkül.* Szépirodalmi, Budapest.

K. Horváth, 2010

K. Horváth Zsolt: Elkötelezettség és együttérzés energiái. Heinlein Károly és Partos Pál a spanyol polgárháborúban. *Korunk*, 5. sz. 100–105.

Krivickij, 2000

Krivickij, V. G.: *Sztálin titkosszolgálatában. Az elsőként dezertáló szovjet mesterkém emlékiratai.* Alexandra, Pécs.

Mugnai, 2010

Mugnai, Bruno: *I volontari stranieri e le brigate internazionali in Spagna (1936–1939).*
Soldiershop, Zanica.

Mühlen, 1983

Mühlen, Patrik von zur: *Spanien war ihre Hoffnung. Die deutsche Linke im spanischen Bürgerkrieg 1936 bis 1939.* Verlag Neue Gesellschaft, Düsseldorf.

Nelles, 1976

Nelles, Dieter: *The Foreign Legion of the Revolution: German anarcho-syndicalist and volunteers in anarchist militias during the Spanish Civil War*, 5–33.
<https://theanarchistlibrary.org/mirror/d/dn/dieter-nelles-the-foreign-legion-of-the-revolution.c6.pdf> (utolsó letöltés: 2023. június 6.).

Orwell, 1989

Orwell, George: *Hódolat Katalóniának*. Fordította: Tóth László, Betlen János. Interart, Budapest.

Pich–Martínez–Casals, 2018

Pich, Joseph Mitjana – David Martínez Fiol – Xavier Casals Meseguer: Els gàngsters de la FAI. Justo Bueno Pérez. Grup de Recerca en Estats Nacions i Sobiranes (GRENS) Universitat Pompeu Fabra. *afers*, 89. 149–152.
https://www.recercat.cat/bitstream/handle/2072/374881/Justobueno_Pich_Martinez_Casals.pdf?sequence=1 (utolsó letöltés: 2021. február 24.).

Paz, 2002.

Paz, Abel: *Crónica de la Columna de Hierro*. Virus editorial, Barcelona–Bilbao.

Sossenko, 2001

Georges Sossenko: *The Idealistic Adventurer*.

<http://ustimes.com/Sossenko/index.html> (utolsó letöltés: 2022. december 22.).

Szilágyi, 1989

Szilágyi Ákos: Orwell visszatérése. In: George Orwell: *Hódolat Katalóniának*. Fordította: Tóth László, Betlen János. Interart, Budapest. 246–253.

Zimmer, 2016

Zimmer, Kenyon: The other volunteers. American Anarchists and the Spanish Civil War, 1936–1939. *Journal for the Study of Radicalism*, Vol. 10. No. 2. 19–52.

Zolcsák, 2022

Zolcsák György Attila: *A köztársasági oldal a spanyol polgárháborúban. Célok, ideológiák, ütközések*. Doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest.

=== Internetes hivatkozások ===

Barcza, 2015

Barcza Réka: Még Hitlert is kigúnyolta az anarchista fotóművésznő, Kati Horna.
<https://librarius.hu/2015/05/19/kati-horna/>
(utolsó letöltés: 2021. szeptember 15.).

Broué, 1979

Broué, Pierre: Erwin Wolf. A biographical sketch. <https://www.marxists.org/history/etol/revhist/supplem/wolf.htm> (utolsó letöltés: 2023. január 16.).

Davranche, 2006

Davranche, Guillaume: Les anarchistes français face aux errements de la Révolution espagnole (1936–1939) 7. décembre, par UCL Grand-Paris-Sud.
<http://alternativelibertaire.org/?1936-1939-les-anarchistes-francais>
(utolsó letöltés: 2020. szeptember 29.).

Dupuy–Sill, 2014

Dupuy, Rolf – Edouard Sill: Danon, Félix [Dictionnaire des anarchistes].
Le Maitron. Dictionnaire biographique mouvement ouvrier mouvement social.
<https://maitron.fr/spip.php?article154130> (utolsó letöltés: 2021. október 20.).

Dupuy – Sill, 2018

Dupuy, Rolf – Edouard Sill: Fortin, Fernand Félix [Dictionnaire des anarchistes].
Le Maitron. Dictionnaire biographique mouvement ouvrier mouvement social.
<https://maitron.fr/spip.php?article153972> (utolsó letöltés: 2021. október 31.).

Faludi, 2021

Faludi, Ivan: 1895–1978 SAC Syndicalisterna.
<https://www.sac.se/Om-SAC/Historik/Biografier/Faludi,-Ivan-1895-1978>
(utolsó letöltés: 2021. október 26.).

Ferrer, 2021

Ferrer, Isabel: Why Amsterdam is home to a trove of archives on Spanish anarchism and the anti-Franco resistance. *El Pais* (English version), június 15.
<https://english.elpais.com/culture/2021-06-15/why-amsterdam-is-home-to-a-trove-of-archives-on-spanish-anarchism-and-the-anti-franco-resistance.html>
(utolsó letöltés: 2021. szeptember 21.).

Gómez, 2021

Gómez, Miguel G.: El Batallón de la Muerte. <https://serhistorico.net/2021/12/28/el-batallon-de-la-muerte/> (utolsó letöltés: 2022. november 19.).

Guillamón, 2018

Guillamón, Agustín: Los incontrolados. <https://serhistorico.net/2018/09/18/los-incontrolados-agustin-guillamon/> (utolsó letöltés: 2023. június 6.).

Heath, 2013

Heath, Nick: Partos, Pal (1911–1964) aka Paul Polgare, Pablo Polgare, Folgare. Short biography of Hungarian who moved from being influenced by Karl Korsch to being the keeper of the Spanish anarcho-syndicalist union CNT archives (2013)

<https://libcom.org/history/partos-pal-1911-1964-aka-paul-polgare-pablo-polgare-folgare> (utolsó letöltés: 2021. augusztus 18.).

Joselito, 2020

Sobre la anarquía otros temas (vida, obra y biografías de activistas, luchadoras y luchadores anarquistas) asta el año 1899. Ferdinand Félix Fortin, mas conocido como Fernand Fortin (vida y obra). <https://jjmlsm.wordpress.com/2020/04/02/ferdinand-felix-fortin-mas-conocido-como-fernand-fortin-vida-y-obra/> (utolsó letöltés: 2021. október 16.).

Kjelsø, 1977

Kjelsø, Åge: A Danish Trotskyist in the Spanish Civil War. *Hug!*, No. 17. Közli: <http://www.whatnextjournal.org.uk/Pages/Back/WNext29/Spanciv.html> (utolsó letöltés: 2020. április 3.).

Partos, 2010

Dictionnaire des militants anarchistes. Partos, Paul. <http://militants-anarchistes.info/spip.php?article6853> (utolsó letöltés: 2021. szeptember 16.).

Rubbino, 2018

Rubbino, Francesco: Vagliasindi, l'improbabile anarchico. <http://www.randazzo.blog/2018/07/14/pietro-paolo-vagliasindi/> (utolsó letöltés: 2020. április 20.).

Rubio, 2020

Rubio, Almudena: Margaret Michaelis y Kati Horna: Fotógrafas de la CNT-FAI durante la Guerra Civil Española. <https://iisg.amsterdam/en/margaret-michaelis-y-kati-horna-espagnol> (utolsó letöltés: 2023. január 7.).

Kulcsszavak

=====

*kommunista mozgalom, történeti emlékezet,
antifaszizmus, ellenállás, emigráció, szabadságharc*

/ Hungarian Anarchists in the Spanish Civil War, 1936–1939 /

The study reveals the lesser-known history of the Hungarian anarchist volunteers who participated in the Spanish Civil War. The article examines who our compatriots who joined the anarchists in Spain were, where they came from, and how their biographies fit into the diverse history of the international volunteers of the Spanish Civil War. What was the reason for going to Spain and why did they choose the anarchists?

The second part of my article focuses on the operations of the Hungarian anarchist group in Barcelona and the activities of the Hungarian Anti-Fascist Association of Barcelona. I try to create an image of the aspirations, political orientation, political roles, individual and group motivations of the participants in the Association, and the relationship between anarchist and Marxist Hungarians. In the pile of documents, I try to estimate the number of Hungarians who joined the anarchists and where, when and in which military units these volunteers served. This section also briefly summarizes the causes, the background and the neuralgic points of the political conflicts between the Spanish republican parties and their spillover effects on the community of Hungarian anarchists. Finally, I try to find out how the growing power of the Stalinists and the decline of Spanish anarchism influenced the situation of the Hungarian internationalists, and what happened to the Hungarian anarchists after the final defeat of the republic.